ANNA MIELCZAREK – ŻEJMO

KROSNO ODRZAŃSKIE – MAŁE MIASTO POGRANICZA POLSKO – NIEMIECKIEGO.

PRZEMIANY STRUKTURY SPOŁECZNO – DEMOGRAFICZNEJ W LATACH 1988 - 2002

Wprowadzenie

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jakim przemianom uległa struktura społeczno – demograficzna Krosna Odrzańskiego w latach 1988 – 2002? Wybrany przedział czasowy pozwala uchwycić stan struktury społeczno – demograficznej miasta tuż przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu najintensywniejszych przemian społeczno – ustrojowych w Polsce. Przemianom systemowym towarzyszyły głębokie przemiany struktury społeczno – demograficznej.[1] W czasie transformacji małe pograniczne miasta borykały się ze specyficznymi problemami, które mogły decydować o ich obecnym kształcie[2], na przykład w Krośnie Odrzańskim zlikwidowano większość jednostek wojskowych.

Głównym źródłem wiedzy będą wyniki spisów powszechnych z 1988 i 2002 roku. Pierwszy kończył pewną epokę, drugi pokazywał Polskę po 14 latach. Publikacje pospisowe zawierają szczegółowe dane dotyczące ludności Polski, poszczególnych województw, gmin oraz miast. Do wskaźników świadczących o stanie (rozwoju, zacofaniu) miasta J. Wagleński[3] zalicza poziom przyrostu naturalnego, strukturę społeczno – zawodową, migracje oraz cechy

---

[1] M. Okólski, *Demografia zmiany społecznej*, Warszawa 2004; M. Okólski, *Przemiany ludnościowe w Polsce w XX wieku*, w: *Podstawy życia społecznego w Polsce;* M. Marody, E. Gucwa – Leśny (red.), Warszawa 1996; M. Okólski, *Przemiany ludnościowe we współczesnej Polsce w perspektywie minionego stulecia*, w: *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, M. Marody (red.), Warszawa 2002.

[2] Por. B. Cieślińska, *Małe miasto w procesie przemian w latach 1988 – 1994. Monografia socjologiczna Moniek*, Białystok 1997.

[3] J. Wagleński, *Społeczne problemy małych miast. Analiza porównawcza*, Wrocław 1974.

osób migrujących (wiek, wykształcenie). Pobieżna analiza publikacji pospisowych wskazuje na konieczność uzupełnienia informacji w nich zawartych o dane z innych źródeł (na przykład roczników statystycznych).

Narodowe spisy powszechne są cennym źródłem wiedzy na temat stanu społeczeństwa. Wynikom spisu przeprowadzonego w Polsce w 2002 roku poświęcono cały numer „Studiów Socjologicznych" (2004 nr 1). Autorzy artykułów podjęli kwestie dotyczące oceny znaczenia spisów powszechnych w analizach socjologicznych, stanu ludności miejskiej, wiejskiej i rolniczej, rodziny polskiej, rynku pracy, osób niepełnosprawnych, roli spisów powszechnych dla polityki społecznej, mniejszości narodowych i etnicznych.

Metodologia i organizacja spisów polskich oparta jest na licznych doświadczeniach własnych oraz innych krajów europejskich, a także zaleceniach międzynarodowych. *Pojęcia, klasyfikacje, definicje, nomenklatury używane w spisach, opierają się zawsze na rozstrzygnięciach przyjętych według określonego stanu nauki w określonych dziedzinach (demografia, medycyna, oświata, ekonomia, socjologia, mieszkalnictwo itd.)*[4]. W spisie powszechnym przeprowadzonym w 2002 roku znalazły się kategorie, które w poprzednich (z różnych przyczyn) nie zostały uwzględnione, na przykład bezrobotni, partnerzy z dziećmi jako typ rodziny. Inne uległy modyfikacjom. Na przykład w 1988 roku spisywano stan cywilny wszystkich kategorii wiekowych, w 2002 pominięto kategorię najmłodszą i pytano o stan cywilny osób w wieku 15 lat i więcej. Spisy powszechne, tak jak żadne badanie, umożliwiają zgromadzenie danych dotyczących wszystkich członków populacji. Pozwalają nie tylko na opis społeczeństwa, ale i porównywanie poszczególnych kategorii oraz uchwycenie trendów przemian poszczególnych wymiarów struktury społecznej. Jedną z przesłanek skłaniających do przeprowadzenia spisu powszechnego w 2002 roku (po czternastoletniej przerwie) była potrzeba dokonania oceny przebiegu transformacji społeczno – ustrojowej w Polsce.[5]

Do najważniejszych zalet danych spisowych M. Jarosz zalicza ich rzetelność i wiarygodność. Poszczególne etapy spisu z 2002 roku zostały starannie przygotowane i odbywały się pod ścisłą kontrolą, co umożliwiło na przykład uniknięcie licznych (choć z pewnością nie wszystkich) błędów i zdeformowania wyników. Spis powszechny przeprowadzony w 2002 roku umożliwił weryfikację niektórych danych dotyczących stanu społeczeństwa polskiego. Za szczególnie cenne uznaje się informacje dotyczące skali bezrobocia, które

[4] M. Jarosz, *Narodowy Spis Powszechny 2002. Zalety i wady*, „Studia Socjologiczne" 2004 nr 1 (172), s. 11.

[5] Ibidem.

w świetle danych spisowych okazało się ostatecznie wyższe od dotąd notowanego. Wyniki spisu ukazały mankamenty sposobu ustalania stopy bezrobocia.[6]

W socjologii polskiej rzadko korzysta się z danych spisowych na etapie analiz.[7] Spisy powszechne, obok licznych zalet, posiadają pewne niedostatki. *(...) wiele wskaźników i zmiennych, którymi posługuje się GUS, konstruowanych jest dla potrzeb gospodarki, polityki i praktyki społecznej. Rzadko kiedy identyfikują one zależności strukturalne, więzi, nie mówiąc już o analizach orientacji i postaw*[8]. Spis powszechny 2002 nie obejmował niektórych kategorii, które zawarto na przykład w kwestionariuszu spisu z 1988 roku. Utrudnia to porównywanie owych kategorii i odnotowywanie zakresu zmian. Ponadto dane spisowe zgromadzone w 2002 roku nie dostarczają wiedzy o ważnym, społeczno – zawodowym wymiarze struktury społeczeństwa polskiego oraz pochodzeniu społecznym uczniów i studentów. Poważnie utrudniają oszacowanie, jak liczne są poszczególne kategorie klasowo – warstwowego wymiaru struktury społecznej.

1. Kontekst regionalny

Krosno Odrzańskie leży w województwie lubuskim, najmniejszym w Polsce pod względem liczby ludności. Przed 1989 rokiem Krosno Odrzańskie było miastem garnizonowym, podobnie jak wiele innych małych miast województwa, rozmieszczonych wzdłuż granicy polsko - niemieckiej. Obecnie jest miastem powiatowym.

Przemiany struktury społeczno – demograficznej, które miały miejsce w regionie już w latach sześćdziesiątych, określa się jako niekorzystne. Już wówczas dostrzegano pomniejszanie zasobów demograficznych województwa, co świadczyło raczej o stagnacji niż stabilizacji struktury społeczno – demograficznej.[9]

W latach 1988 – 2002 w województwie lubuskim odnotowano niewielki przyrost ludności, który wyniósł 2,6%. W latach 1990 – 2002 zmiany gęstości zaludnienia były niewielkie (w 1990 – 71, w 1995 i 2000 – 73, w 2002 roku 72 mieszkańców na 1 km^2). Gęstość zaludnienia w powiecie krośnieńskim jest najniższa w województwie. W kategoriach stagnacji interpretuje się zmianę

---

[6] Ibidem.

[7] J. Mucha, *Narodowy Spis Powszechny i badania społeczne. Wstęp*, „Studia Socjologiczne" 2004, nr 1 (172).

[8] Ibidem, s. 6.

[9] L. Gołdyka, *Socjologiczne aspekty przemian demograficznych na Środkowym Nadodrzu*, Rocznik Lubuski, t. 15, Zielona Góra 1989.

liczby mieszkańców miast i wsi województwa lubskiego i utrzymywanie się relatywnie wysokiego udziału osób mieszkających na wsi. Dane te świadczą o całkowitym zatrzymaniu procesu urbanizacji.

W latach 1988 – 2002 niekorzystnym zmianom uległy proporcje kategorii osób najmłodszych i najstarszych w województwie lubuskim. Zmniejszył się udział najmłodszych (0 – 14 lat) mieszkańców i zwiększył się udział osób najstarszych (65 lat i więcej).

Ludność województwa lubuskiego jest coraz lepiej wykształcona. W latach 1988 – 2002 nastąpił wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem z 5,6% do 8,5%. Znacznie wzrósł również udział osób z wykształceniem średnim i policealnym a zmniejszył się z wykształceniem podstawowym.

Niekorzystnie kształtują się zmiany ruchu naturalnego w województwie. Zmniejsza się liczba zawieranych małżeństw, rośnie liczba rozwodów. Następuje zmniejszenie przyrostu naturalnego. Tezę o stagnacji społeczno – demograficznej regionu potwierdzają dane na temat migracji.[10]

Jak na tle regionu wypada Krosno Odrzańskie? Czy skład struktury społeczno – demograficznej miasta jest zbliżony do struktury województwa czy też od niej różni się?

2. Struktura społeczno – demograficzna[11]

Tabela 1. Mieszkańcy Krosna Odrzańskiego. Stan oraz struktura społeczno - - demograficzna

Wyszczególnienie	1988		2002	
	L	P	L	P
Ludność ogółem	**12458**		**12513**	
Mężczyźni	6242	50,1	6136	49,0
Kobiety	6216	49,9	6377	51,0
Liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn	100		104	

[10] L. Gołdyka, *Przeobrażenia demograficzne w województwie lubuskim u schyłku XX i na początku XXI wieku*, w: *Województwo lubuskie w rok przyjęcia Polski do Unii Europejskiej*, C. Osękowski red., Zielona Góra 2004.

[11] Dane statystyczne uzyskano z następujacych źrodeł: *Ludność i warunki mieszkaniowe. Miasto Krosno Odrzańskie. Województwo zielonogórskie,* Warszawa 1990 (w tekście: LIWM); *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1988*, Zielona Góra 1989 (w tekście: PDS); *Podstawowe informacje ze spisów powszechnych. Gmina wiejsko – miejska Krosno Odrzańskie. Powiat krośnieński. Województwo lubuskie*, Zielona Góra 2003 (w tekście: PIZSP); *Rocznik statystyczny województwa lubuskiego 2003*, GUS, Warszawa 2003 (w tekście: RSWL).

Ludność według wieku				
0 – 14 lat	3757	30,1	2210	17,7
15 – 19	823	6,6	1139	9,1
20 – 24	780	6,3	1095	8,7
25 – 29	1010	8,1	1033	8,3
30 – 34	1344	10,8	816	6,5
35 – 39	1354	10,9	844	6,7
40 – 44	862	6,9	945	7,6
45 – 49	522	4,2	1197	9,6
50 – 54	495	4,0	1159	9,3
55 – 59	477	3,8	565	4,5
60 – 64	394	3,2	391	3,1
65 i więcej	632	5,1	1119	8,9
Ogółem	[a]**8701**		[b]**10655**	
Wyższe	831	9,6	1040	9,8
Policealne		-	541	5,1
Średnie	2963	34,1	3657	34,3
Zasadnicze zawodowe	2129	24,5	2636	24,7
Podstawowe	2434	27,9	2427	22,8
Pozostałe	344	3,9	354	3,3

[a] Ludność według poziomu wykształcenia w wieku 15 lat i więcej.
[b] Ludność według poziomu wykształcenia w wieku 13 lat i więcej.

Źródło: [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.stat.gov.pl. LIWM. PIZSP

Liczba mieszkańców Krosna Odrzańskiego wynosiła w 2002 roku 12513 i była zbliżona do roku 1988 - 12458 osób (tabela 1). Brak wzrostu liczby ludności miasta tłumaczyć można likwidacją garnizonów wojskowych usytuowanych na terenie miasta przed 1989 rokiem, związaną z otwarciem granic w okresie transformacji społeczno - ustrojowej. Z danych spisowych nie wynika jednak, ile osób z tego powodu opuściło miasto. Należy przypuszczać, iż likwidacja jednostek wojskowych będzie miała również wpływ na kształt pozostałych kategorii struktury społeczno – demograficznej miasta. Warto również zapytać o następujące kwestie. Czy podobna sytuacja ma miejsce w pozostałych miastach garnizonowych, znajdujących się na pograniczu polsko – niemieckim? Czy poziom odpływu ludności z powodu likwidacji jednostek wojskowych jest wszędzie taki sam? Jeżeli nie, to co sprzyja pozostawaniu kadry wojskowej na terenie byłych miast garnizonowych (czynniki miastotwórcze, umożliwienie przejścia na wcześniejszą emeryturę) i jakie są tego konsekwencje dla struktury społeczno – demograficznej miasta?

W 1988 roku w Krośnie Odrzańskim mieszkało niemal tyle samo mężczyzn (6242) co kobiet (6216). W 2002 mężczyźni stanowili 49% ogółu ludności a kobiety 51%. W 1988 roku na 100 mężczyzn przypadało 100 kobiet, 14 lat później na 100 mężczyzn przypadały 104 kobiety.

Znacznym zamianom uległa struktura wiekowa mieszkańców miasta. Udział najmłodszej kategorii wiekowej (do 14 lat) zmniejszył się z 30,1% do 17,7%. Jednocześnie odnotowano wzrost udziału kategorii najstarszej (65 lat i więcej), która w 1988 roku stanowiła 5,1% a w 2002 roku 8,2%. Rozkład ka-

tegorii wiekowych mieszkańców Krosna Odrzańskiego uznać można za niekorzystny. Szczególnie znaczący jest niemal dwukrotny spadek odsetka osób najmłodszych przy jednoczesnym wzroście kategorii osób najstarszych. Trudno jednoznacznie ocenić zmiany na tle województwa lubuskiego, w którym nastąpił mniejszy spadek udziału kategorii osób najmłodszych i znaczniejszy wzrost udziału kategorii osób najstarszych.

W 1988 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym (mężczyźni w wieku 18 – 64 lata, kobiety w wieku 18 – 59 lat) przypadało 71 osób w wieku nieprodukcyjnym (razem osoby w wieku przedprodukcyjnym: 0 – 17 lat i poprodukcyjnym: mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej), (tabela 2). W 2002 roku współczynnik ten był mniejszy i wynosił 51. Zmiana wartości współczynnika nie świadczy jednak o poprawie ekonomicznej struktury wieku mieszkańców Krosna Odrzańskiego. Towarzyszy jej znaczący spadek udziału kategorii osób w wieku przedprodukcyjnym (z 34,6% do 23%) i wzrost kategorii osób w wieku produkcyjnym (z 58,5% do 66,3%). Zaznaczyć jednak należy, iż wzrost ten nie jest spowodowany zwiększeniem się udziału osób mobilnych (18 – 44 lata). W kategorii tej odnotowano spadek z 45,1% do 41,6%. Spadek ten jest większy niż w całym województwie lubuskim[12]. W ciągu 14 lat wzrósł natomiast znacznie (z 13,4% do 24,7%) udział osób w wieku produkcyjnym immobilnym (mężczyźni: 45 – 65 lat, kobiety 45 – 60 lat). Osoby w tym wieku szczególnie narażone są na dezaktywizację zawodową. *Z tej kategorii, pozostając poza statystykami bezrobocia i nie pracując, rekrutują się przede wszystkim biorcy rent, różnych wcześniejszych świadczeń emerytalnych czy zasiłków socjalnych.*[13] Jednocześnie odsetek osób w wieku poprodukcyjnym wzrósł z 6,9% w 1988 roku do 10,7% w 2002 roku.

Tabela 2. Mieszkańcy Krosna Odrzańskiego według ekonomicznych kategorii wieku

Wiek	1988						2002					
	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety		Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	L	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L	P
Ogółem	**12458**		**6242**		**6216**		**12513**		**6136**		**6377**	
Przedprodukcyjny	4314	34,6	2268	36,2	2046	32,9	2872	23	1622	26,4	1350	21,2
Produkcyjny	7283	58,5	3739	59,9	3554	57,2	8303	66,3	4219	68,7	4084	64
Mobilny	5616	45,1	2840	45,5	2776	44,6	5210	41,6	2639	43	2571	40,3
Niemobilny	1667	13,4	889	14,2	778	12,5	3093	24,7	1580	25,7	1513	23,7
Poprodukcyjny	853	6,9	241	3,9	612	9,9	1338	10,7	395		943	14,8
Na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada osób w wieku nieprodukcyjnym	71		76		75		51		45	6,4	56	

Źródło: LIWM. PIZSP.

[12] L. Gołdyka, *Przeobrażenia...*, op.cit., s. 20.
[13] L. Gołdyka, *Przeobrażenia...*, op.cit., s. 21.

Dane dotyczące wykształcenia odnoszą się w obu spisach powszechnych do różnych kategorii wiekowych. W 1988 pytano o wykształcenie osób, które ukończyły 15 lat i więcej. W 2002 roku obniżono wiek do 13 lat. Różnice nie mają jednak znaczenia dla porównywania wykształcenia na wyższych (niż podstawowy) poziomach.

Struktura wykształcenia mieszkańców Krosna Odrzańskiego ogółem w ciągu 14 lat nie uległa znacznym zmianom (tabela 1). Zmniejszył się jedynie (o 5,2%) udział osób z wykształceniem podstawowym. W spisie z 2002 roku uwzględniono dodatkowo wykształcenie policealne. Ten poziom wykształcenia uzyskało 5,1% ludności Krosna Odrzańskiego powyżej 13 roku życia. Dane pospisowe dotyczące struktury wykształcenia mieszkańców Krosna Odrzańskiego i województwa lubuskiego – co ważne – różnią się. W województwie nastąpił wzrost udziału osób z wykształceniem wyższym i średnim, natomiast w mieście odnotowano jedynie minimalne zmiany w obu kategoriach.

Bardziej znaczące zmiany można zauważyć analizując strukturę wykształcenia mieszkańców Krosna Odrzańskiego ze względu na płeć. Zarówno w 1988 jak i 2002 roku zarejestrowano większy udział (13,8% i 11,3%) mężczyzn z wyższym wykształceniem niż kobiet (5,4% i 8,3%) wśród wszystkich mieszkańców. Jednak w 2002 roku kategoria mężczyzn z wyższym wykształceniem była mniej liczna niż w 1988 roku. Natomiast kobiet z wyższym wykształceniem przybyło.

Kobiety częściej (7,3%) niż mężczyźni (2,7%) korzystają z możliwości kształcenia policealnego. Spadek odsetka kobiet z wykształceniem podstawowym był bardziej znaczący (różnica 7,3%) niż mężczyzn (różnica 3,1%).

Można przypuszczać, iż w przypadku zmian w strukturze wykształcenia zaznaczył się proces likwidacji jednostek wojskowych. Miasto opuściła kadra oficerska, w skład której wchodzili głównie dobrze wykształceni mężczyźni (absolwenci wyższych szkół wojskowych i cywilnych).

Udział osób czynnych zawodowo wzrósł w ciągu 14 lat z 46,5% do 61,7% (LIWM, PIZSP). Bierni zawodowo stanowili odpowiednio 53,5% i 38,3% ogółu ludności. W 1988 roku 42,9% mieszkańców miasta zatrudnionych było poza rolnictwem. W 2002 roku ich udział wzrósł do 60,9%.

W 1988 roku dochody z pracy poza rolnictwem czerpało 9637 osób (77,3%), z tego 4437 (46%) znajdowało się na utrzymaniu pracujących (LIWM). Z niezarobkowego źródła korzystało 2108 osób (16,9%), Ludność, dla której podstawowym źródłem dochodów było głównie rolnictwo, stanowiła 5,7% (713 osób).

W 2002 roku z pracy najemnej utrzymywało się 7725 osób (61,7%). Utrzymywani stanowili w tej kategorii 45,7% (3528), (PIZSP). Z pracy na wła-

sny rachunek utrzymywało się 737 osób (5,9%). Z pozostałych źródeł (renty, emerytury) korzystało 4751 osób (38%).

Podczas spisu powszechnego z 1988 roku nie badano stanu bezrobocia w Polsce. W 2002 roku bez pracy pozostawało 1668 osób, z tego 53,1% to kobiety (tab. 3). Osoby pozostające bez pracy przez 13 miesięcy i dłużej stanowiły 11,2 % ludności. Kobiety częściej niż mężczyźni należały do tej kategorii i stanowiły 56,6%.

Stopa bezrobocia była największa (48,8%) wśród osób z wykształceniem podstawowym ukończonym i nieukończonym oraz bez wykształcenia (PIZSP). Najczęściej bez pracy pozostawali mężczyźni z tym poziomem wykształcenia (50,8%) i kobiety z wykształceniem zasadniczym zawodowym (50,2%). Najniższą stopę bezrobocia odnotowano wśród osób z wyższym wykształceniem (5,4%). Wśród mężczyzn z wyższym wykształceniem współczynnik ten był nieco niższy (4,4 %) niż wśród kobiet (6,7%).

Tabela 3. Bezrobotni mieszkańcy Krosna Odrzańskiego według okresu poszukiwania pracy

Wyszczególnienie	Ogółem	Według okresu poszukiwania pracy			
		Do 3 miesięcy	4 – 12 miesięcy	13 miesięcy i więcej	Nieustalony
Ogółem	**1668**	**176**	**553**	**1402**	**20**
Mężczyźni	782	88	304	609	6
Kobiety	886	88	249	793	14

Źródło: PIZSP

3. Ruch naturalny

W 2002 roku liczba osób w stanie wolnym była znacznie większa w porównaniu ze stanem z roku 1988 (tabela 4). Kawalerowie i panny łącznie stanowili odpowiednio 28,8 i 19,5% ludności. W 2002 roku było nieco mniej osób pozostających w związku małżeńskim. Liczba ta spadła z 6205 do 6033. Liczba małżeństw (72) zawartych w 1988 roku była większa niż liczba małżeństw (52) zawartych w 2002 roku (tabela 5). Dwukrotnie wzrosła liczba osób rozwiedzionych. W 1988 roku kategoria ta stanowiła 2,2% mieszkańców, w 2002 roku 4,4%. W 1988 roku udział wdów był sześciokrotnie, a w 2002 roku niemal siedmiokrotnie większy niż wdowców. Należy to tłumaczyć wyższą przeciętną długością życia kobiet. W roku 2002 zwiększył się zarówno udział wdowców jak i wdów (odpowiednio z 0,6% do 1% i z 3,6% do 6,8%). Najwięcej (2391) osób pozostających w związku małżeńskim w 1988 roku należało do przedziału wiekowego 35 – 39 lat (LIWM), 14 lat później 40 – 49 lat (1755 osób)

(PIZSP). Różnicę można tłumaczyć tendencją do odsuwania w czasie decyzji o zawarciu pierwszego związku małżeńskiego. Najwięcej (100) osób rozwiedzionych w 1988 miało od 30 do 39 lat (LIWM), w 2002 roku (149) od 40 do 49 (PIZSP). Liczba osób rozwiedzionych w wieku 25 – 29 lat zmalała w 2002 roku z 24 do 19 (LWIM, PIZSP).

Tabela 4. Ludność według stanu cywilnego w wieku 15 lat i więcej

Wyszczególnienie	1988	2002
Ogółem	8701	10303
Mężczyźni	4294	4974
Kobiety	4407	5329
Ogółem	1698	2971
Kawalerowie	1011	1678
Panny	687	1293
Ogółem	6205	6033
Żonaci	3111	2988
Zamężne	3094	3045
Ogółem	517	809
Wdowcy	73	109
Wdowy	444	700
Ogółem	281	454
Rozwiedzeni	99	182
Rozwiedzione	182	272
Pozostały	-	36

Źródło: LIWM. PIZSP.

Liczba urodzeń żywych spadła niemal o połowę (ze 195 do 100), (tabela 5). Drastycznie, bo niemal sześciokrotnie, zmniejszył się przyrost naturalny. W 1988 roku przyrost naturalny wynosił 121, w 2002 – 21. Liczba zgonów (79) w 2002 roku była minimalnie większa (74) niż w 1988 roku.

W ciągu 14 lat wyraźnie obniżyły się współczynniki urodzeń, natomiast liczba zgonów pozostała na niemal niezmienionym poziomie, co doprowadziło do radykalnego zmniejszenia się przyrostu naturalnego w mieście.

Tabela 5. Mieszkańcy Krosna Odrzańskiego. Ruch naturalny

Wyszczególnienie	1988		2002	
	Liczba	Na 1000 mieszkańców	Liczba	Na 1000 mieszkańców
Małżeństwa	72	5,7	52	4,07
Rodzenia żywe	195	15,4	100	7,82
Zgony ogółem	74	5,8	79	6,18
Przyrost naturalny	121	9,6	21	1,64

Źródło: PDS. RSWL.

W 2002 roku było mniej małżeństw utrzymujących dzieci do 24 lat niż w 1988 roku (tabela 6). W 1988 roku najwięcej małżeństw utrzymywało dwoje dzieci, natomiast w 2002 roku jedno dziecko. Znacznie zmniejszyła się liczba

małżeństw utrzymujących 4 i więcej dzieci (z 77 w 1988 roku do 46 w 2002 roku).

Znacznie wzrosła liczba samotnych matek i ojców z dziećmi (z 385 i 37 do 639 i 65). Na ich utrzymaniu w roku 2002 znajdowało się najczęściej jedno dziecko (odpowiednio 281 i 26 rodzin), przy czym samotni ojcowie nie posiadali na utrzymaniu 4 i więcej dzieci. Matki utrzymujące 4 i więcej dzieci stanowiły 1%.

Spis powszechny z 2002 roku objął po raz pierwszy kategorię partnerów z dziećmi. Kategoria liczyła 65 rodzin. Partnerzy utrzymują najczęściej (32) jedno dziecko i dwukrotnie rzadziej (15) dwoje dzieci do 24 lat. Jedna para deklarowała utrzymywanie 4 lub więcej dzieci.

Przeciętna liczba dzieci do 24 lat pozostających na utrzymaniu, przypadająca na niemal każdy typ rodziny, zmalała. Jedynie w przypadku ojców z dziećmi odnotowano wzrost z 1,22 do 1,58.

Tabela 6. Rodziny z dziećmi w gospodarstwach domowych według liczby dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu

	Typ rodziny	Ogółem	Rodziny bez dzieci do 24 lat pozostających na utrzymaniu	Rodziny według liczby dzieci do 24 lat pozostających na utrzymaniu					Przeciętna liczba dzieci do 24 lat pozostających na utrzymaniu
				Razem	1	2	3	4 i więcej	
1988	Ogółem	3369	967	2402	896	1107	317	82	1,84
	Małżeństwa	2947	830	2117	721	1029	290	77	1,88
	Matki z dziećmi	385	118	267	161	74	27	5	1,54
	Ojcowie z dziećmi	37	19	18	14	4	-	-	1,22
2002	Ogółem	2816	586	2230	1156	797	225	52	1,64
	Małżeństwa	2047	317	1730	817	679	188	46	1,71
	Partnerzy	65	8	57	32	15	9	1	1,65
	Matki dziećmi	639	236	403	281	98	19	5	1,38
	Ojcowie z dziećmi	65	25	40	26	5	9	-	1,58

Źródło: LIWM. PIZSP

4. Migracje

Migranci stanowią większość mieszkańców miasta (PIZSP). W Krośnie Odrzańskim od urodzenia mieszka 5348 osób. Osoby przybyłe do miasta stanowią 56,5%. Prawie trzy czwarte (74%) osób przybyło do Krosna Odrzańskiego w 1988 roku i wcześniej. Prawdopodobnie znaczną ich część stanowią repatrianci. Wśród nich najliczniejszą kategorię stanowiły w 2002 roku osoby w wieku 50 – 59 lat (1448 osób). Wśród osób, które przybyły do miasta w latach 1989 – 2002 (1840 osób), najliczniej reprezentowana jest kategoria wiekowa 30 – 39 lat (560 osób). Osoby w tym wieku stanowią kategorię najbardziej przestrzenno – społecznie mobilnych.

W ciągu 14 lat zmniejszył się zarówno napływ, jak i odpływ mieszkańców Krosna Odrzańskiego. Zmiana liczby kategorii napływających była niemal dwukrotna. W 1988 roku napływ (440) był większy niż odpływ (326) i saldo migracji wyniosło 114. Natomiast w 2002 roku więcej osób odpłynęło (278) z miasta niż napłynęło (185). Saldo migracji wyniosło – 93 (tabela 7). Drastyczne zmniejszenie liczby osób napływających do miasta i ujemny bilans migracji mogą świadczyć o spadku atrakcyjności miasta. Można przypuszczać, iż w po utracie ważnego czynnika miastotwórczego, jakim były garnizony, w Krośnie Odrzańskim o okresie transformacji społeczno – ustrojowej inny nie uzyskał podobnego znaczenia. Usytuowanie na terenie Krosna Odrzańskiego instytucji administracyjnych, związane z nadaniem miastu praw powiatowych, okazuje się niewystarczające.

Tabela 7. Migracje mieszkańców Krosna Odrzańskiego

Wyszczególnienie	1988	2002
Napływ, w tym;	440	185
z zagranicy	-	4
Odpływ, w tym;	326	278
za granicę	3	6
Saldo migracji	114	-93

Źródło: PDS. RSWL.

Zakończenie

J. Styk na podstawie danych spisowych uznaje, iż liczebność i struktura społeczno – demograficzna mieszkańców miast polskich uległa stabilizacji w okresie międzyspisowym.[14] Spisy powszechne przeprowadzone w 1988 i 2002 roku nie wykazały znaczącej różnicy liczebności mieszkańców Krosna Odrzańskiego. Nie można jednak określić stanu struktury społeczno – demograficznej miasta jako stabilny.

Niektóre cechy mieszkańców Krosna Odrzańskiego nie uległy zmianie, inne zmieniły się niekorzystnie. W ciągu 14 lat niemal nie zmienił się poziom wykształcenia mieszkańców miasta. Zmniejszyła się jedynie kategoria osób z wykształceniem podstawowym. Szczególne znaczenie ma brak zmiany (wzrostu) udziału osób z wykształceniem wyższym. Pod tym względem miasto wypada niekorzystnie na tle województwa, w którym odnotowano wzrost udziału osób z wykształceniem wyższym. W 2002 roku struktura wieku mieszkańców Krosna Odrzańskiego kształtowała się mniej korzystnie niż przed czternastu laty. Wzrósł udział najstarszej kategorii wiekowej i jednocześnie zmalał odsetek osób najmłodszych. Co prawda w roku 2002 na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało mniej osób w wieku nieprodukcyjnym niż w roku 1988, towarzyszyło temu jednak zmniejszenie się kategorii osób w wieku przedprodukcyjnym i zwiększenie w wieku produkcyjnym. Nastąpił wzrost liczebności kategorii osób immobilnych, która najbardziej narażona jest na dezaktywizację zawodową. Znaczna część mieszkańców pozostaje trwale bez pracy. Mieszkańcy Krosna Odrzańskiego wykazują mniejszą gotowość do zawierania związków małżeńskich. Drastycznie spadł przyrost naturalny. W 2002 roku odnotowano ujemny bilans migracji.

Dane spisowe nie pozwalają uchwycić znaczenia, jakie dla struktury społeczno – demograficznej miało usytuowanie przed rokiem 1989 na terenie miasta jednostek wojskowych i ich likwidacja w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. Na podstawie spisów nie można stwierdzić, ile osób opuściło z tego powodu miasto. Nie wiadomo również, jaki dokładnie był ich skład społeczny. Szczególnie cenne mogłyby się okazać informacje na temat poziomu wykształcenia żołnierzy i ich rodzin, przeniesionych do innych jednostek wojskowych. Być może dane te umożliwiłyby odpowiedź na pytanie, dlaczego struktura wykształcenia mieszkańców Krosna Odrzańskiego w świetle danych spisowych nie uległa znaczącym zmianom. Możemy się jedynie domyślać, iż spowodowane to jest odpływem wykształconej kadry oficerskiej i personelu pomocniczego.

---

[14] J. Styk, *Charakterystyka ludności miejskiej według danych NSP z 2002 roku*, „Studia Socjologiczne" 2004 nr 1 (172).

Należy zaznaczyć, iż wyniki spisów powszechnych z 1988 i 2002 roku nie są w pełni porównywalne. Nie wszystkie zmienne i kategorie zostały zawarte w obu spisach społecznych, inne zdefiniowano odmiennie. Podczas analizy struktury społeczno – demograficznej (na przykład małego miasta) warto wykorzystywać do analizy dane zawarte w innych publikacjach urzędowych oraz wyniki badań prowadzonych w okresie międzyspisowym.[15]

Na podstawie danych spisowych uznać należy, iż struktura społeczno – demograficzna Krosna Odrzańskiego uległa stagnacji. Stagnacja demograficzna nie jest – co należy z naciskiem podkreślić – demograficzną stabilizacją. Istotą stagnacji jest to, że działa nie na rzecz powiększenia, lecz pomniejszenia zasobów demograficznych interesującej nas społeczności.[16]

[15] M. Jarosz, *Narodowy...*, op. cit.
[16] L. Gołdyka, *Przeobrażenia...*, op. cit.